

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN SELF-DETERMİNASYON YAKLAŞIMI*

*Self-Determination Approach of the European Union***

Sinem ÇELİK***

Öz

Self-determinasyon kavramı, en temel anlamda halkların herhangi bir biçimde dış baskı veya zorlama olmadan kendi kaderlerini özgürce belirlemelerine olanak sunan bir süreç olarak tanımlanmaktadır. Çalışma özelinde, self-determinasyonun kavramsal çerçevesi ele alındıktan sonra AB'nin self-determinasyon yaklaşımı detaylı olarak incelenmiştir. Çalışma, AB'nin içsel ve dışsal olmak üzere iki türü bulunan self-determinasyon kavramına ilişkin tutumunu uluslararası hukuk perspektifinden ele almayı amaçlamaktadır. Çalışmada, sadece Avrupa halklarının kendi siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik geleceklerine özgürce karar vermelerine yönelik olan demokratik hakların AB hukukuna dayandırılabilceği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği (AB), Self-determinasyon, Uluslararası Hukuk, Avrupa Adalet Divanı (AAD), Avrupa Birliği Hukuku.

Abstract

The concept of self-determination, in the most basic meaning, is defined as a process that enables people to freely determine their own destiny without any form of external pressure or coercion. Within the context of study, after the conceptual framework of self-determination was discussed, the self-determination approach of the EU was examined in detail. The study aims to address the EU's attitude towards the concept of self-determination, which has two types, internal and external, from the perspective of international law. In the study, it was concluded that only the democratic rights of the European peoples to freely decide their own political, social, economic and cultural development can be based on EU law.

Keywords: European Union (EU), Self-determination, International Law, European Court of Justice (ECJ), European Union Law.

* **Makale Geliş Tarihi:** 10.11.2021 **Yayına Kabul Tarihi:** 07.12.2021

** Bu çalışma, Dr. Öğr. Üyesi Fatma AKKAN GÜNGÖR danışmanlığında Sinem ÇELİK tarafından hazırlanan "Katalanların Self-determinasyon Talepleri ve Olası Bir Katalan Ayrılığının AB Entegrasyonuna Etkileri: SWOT Analizi" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

*** Arş. Gör., Dr., Atatürk Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, e-posta: sinem.tan@atauni.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-9072-7542.

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN SELF-DETERMİNASYON YAKLAŞIMI

GİRİŞ

20. yüzyılda uluslararası ilişkiler gündeminin önemli konuları arasında yer alan ve ne anlama geldiği, kapsamı, mahiyeti ve etkileri tartışma konusu olan self-determinasyon kavramının, en genel anlamda, halkların herhangi bir biçimde dış baskı veya zorlama olmadan kendi kaderlerini özgürce belirlemelerine olanak sunan bir süreç olduğunu söylemek mümkündür. Burada halkların kendi kaderlerini özgürce belirlemelerinden kasıt, kaderlerine neyi uygun gördükleriyle ilgilidir. Self-determinasyon günümüzde içsel boyutuyla kullanıcıları açısından bir hak oluştururken, kavramın dışsal boyutu ile hak mı ilke mi olduğu somut olayın varlığına göre farklılık göstermektedir. Halkların bağımsız ve dış müdahaleden uzak olma haklarını ifade eden dışsal self-determinasyon hakkı çeşitli açılardan ayrılığı meşrulaştırırsa da self-determinasyona dair hiçbir uluslararası yasa, halkların sadece self-determinasyon hakkını elinde bulundurması dolayısıyla ayrılma hakkına sahip olduğunu söylememektedir.

Çalışma özelinde, Avrupa Birliği'nin (AB) içsel ve dışsal olmak üzere iki türü bulunan self-determinasyona ve buna ilişkin taleplere yönelik tutumu ele alınmıştır. AB hukukunun kaynakları incelendiğinde; söz konusu kaynakların kavram, ilke veya insan hakkı olarak self-determinasyon hakkından bahsetmediği dikkat çekmektedir. Bununla birlikte, 1975 Helsinki Nihai Senedi ve 1990 Yeni Bir Avrupa İçin Paris Şartı gibi bazı Avrupa insan hakları belgelerinin self-determinasyon hakkına atıfta bulunduğunu söylemek mümkündür. Ancak söz konusu belgeler yasal olmaktan ziyade politiktirler ve dolayısıyla Avrupa hukukunun bir parçasını oluşturmazlar. Ancak uluslararası hukuk, AB hukukunun ayrılmaz bir parçası olduğundan self-determinasyon hakkı AB hukukunda vurgulanmasa da özellikle içsel anlamda tüm halkların tartışılmaz hakkı olarak kabul edilmektedir.

Çalışma toplamda üç ana başlık özelinde şekillenmektedir. Çalışmanın teorik çerçevesini oluşturan ve self-determinasyon kavramının detaylı

olarak incelendiği ilk ana başlıkta self-determinasyonun tanımına, tarihsel gelişimine, mahiyetine (ilke mi hak mı?) ve türlerine yer verilmiştir. İkinci ana başlık AB'nin kurumsal yapısı ve işleyişine ilişkindir. Son ana başlık ise, çalışmanın ana omurgasını oluşturan AB'nin self-determinasyon yaklaşımı ve kavrama ilişkin taleplere yönelik tutumuyla ilgilidir.

SELF-DETERMİNASYONUN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

SELF-DETERMİNASYON NEDİR?

Özellikle 20. yüzyılda dünya gündeminin önemli konuları arasında yer alan self-determinasyon, kavram itibarıyla halen ölçütleri tam ve kesin olarak belli olmayan siyasi-hukuki bir zeminde yer almaktadır. Ne olduğunun, kapsamının ve etkilerinin tartışma konusu oluşu, uluslararası ilişkilerde kullanılmaya başlamasından bu yana değişik şekillerde yorumlanmış olan bu kavramın tanımlanmasını zorlaştıran ve belirsizliğinin artmasına yol açan en önemli etkenlerdir. Kavram üzerindeki çeşitli güçlükleri ve farklı anlayışları görebilmek için literatürde yer alan çeşitli tanımlara başvurmak yeterlidir. Bunlardan bazıları şunlardır:

Lionel Forman'a göre self-determinasyon temel olarak, bir halkın kendi kaderini belirleme hakkına sahip olmasıdır. Bu tanım çerçevesinde self-determinasyonun, bahse konu halkın çok ırklı bir devlet ya da imparatorluğun bir parçası olması durumunda bağımsız bir siyasi varlıktan ayrılma ve önderlik etme anlamı taşıdığını söylemek mümkündür.¹ Michla Pomerance, self-determinasyonu belli başlı ortak özellikleri paylaşan bir halkın, idaresi altında yaşadıkları veya yaşayacakları yönetim biçimini hiçbir şekilde dış baskıya maruz kalmaksızın seçebilmelerini anlatan tartışmalı

¹ Lionel Forman, "Self-determination in South Africa: A Contribution to Discussion", *Liberation*, 35, 1959, s.14.

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN SELF-DETERMİNASYON YAKLAŞIMI

bir kavram olarak tanımlar.² Robert E. Frankel self-determinasyonu, uluslararası toplumun uygulamadaki tutarsızlığı sebebiyle tanımlanması zor bir kavram olarak ele alıp, onu bir halkın zorlama veya dış etki olmadan kendi hükümet biçimlerine karar verme hakkı şeklinde tanımlar.³

Amitai Etzioni'ye göre ise self-determinasyon, yabancı bir güç tarafından yönetilen ve başlangıçta bir topluluk duygusu (ortak bir kimlik, kader ve paylaşılan temel değerler) oluşturup sonrasında bu duyguyu ulus kurmaya çalışarak devlet olma yolunda kullanan halkların özyönetim kazandıkları bir süreçtir.⁴ Yukarıda verilen tanımlar göz önünde bulundurulduğunda self-determinasyon kavramının tanım itibarıyla üzerinde uzlaşmış net sınırlarının olmadığı dikkat çekmektedir. Bazı çevreler halkların self-determinasyonunu otonomi, öz yönetim, grup özerkliği gibi kavramlarla sınırlandırırken, kimi çevrelerce halkların self-determinasyonu, ayrılma yoluyla bağımsızlık elde etme şeklinde yorumlanmaktadır. Söz konusu belirsizliğe rağmen kavramla ilgili genel bir tanım yapılacak olursa, self-determinasyonun halkların herhangi bir dış baskı ya da zorlama olmaksızın kendi kaderlerini özgürce belirlemelerine olanak tanıyan bir süreç olduğunu söylemek mümkündür. Self-determinasyonun tanımında hangi yaklaşımın öne çıkacağını ve ilgili halklar için doğru bir strateji olarak belireceğini toplumun iradesi belirlemektedir. Ayrılık ya da özerklik bu iradenin bir sonucudur.

SELF-DETERMİNASYONDAN KİMLER YARARLANIR?

Self-determinasyonu talep edecek olan özne, halktır. Halk tanımı kapsamında değerlendirilen kesim self-determinasyondan yararlanabilecektir. Ancak self-determinasyonun öznesi sayılan halkın kim veya kimlerden oluştuğu tartışma konusudur. Hangi topluluklar halk olarak

2 Michla Pomerance, *Self Determination in Law and Practice, The New Doctrine in the United Nation*, Martinus Nijhoff Publishers, London 1982, s. 37.

3 Robert E. Frankel, "Recognizing Self-Determination in International Law: Kuwait's Conflict with Iraq", *Loyola of Los Angeles International and Comparative Law Review*, 14(2), 1992, s.360.

4 Amitai Etzioni, "Self-determination", John Stone vd., der., *The Wiley Blackwell Encyclopedia of Race, Ethnicity, and Nationalism*, John Wiley&Sons, Ltd. Published, 2016, s. 1.

nitelendirilir ya da bunun için gerekli şartlar nelerdir gibi hususlarla ilgili olarak literatürde ortak bir noktada buluşulamamış, yapılan tanımların hiçbiri tatmin edici nitelikte olmamıştır. Self-determinasyonun öznesi olan halkın tanımı yapılırken objektif bir ölçüt belirlenememiş olmasına rağmen, Birleşmiş Milletler (BM) “ülkesel kriteri”, “etnik kriteri” tercih etmiştir.⁵ Diğer bir ifadeyle, BM halk kelimesini ülkesel anlamıyla kabul ederek, self-determinasyonun öznesini ülke içindeki bütün insanları kapsayacak şekilde ele almıştır. Buradan hareketle halk kavramının, belli bir azınlığa, etnik gruba ait olmadığını ve bir devletin insan unsuru sayılan bütün vatandaşlarını kapsadığını söylemek mümkündür.

Halk kavramının tanımlanması self-determinasyondan yararlanabileceklerin tespiti açısından son derece önemlidir. BM, “halk”ın tanımıyla ilgili olarak 1981 yılında Aureliu Cristescu tarafından hazırlanan raporda halk kavramından kabaca neler anlaşılması gerektiği noktasında birtakım ölçütler belirlemiştir. Yayımlanan BM raporuna göre, bir topluluğu halk olarak nitelendirebilmek için gerekli ölçütler şu şekilde sıralanabilir: Farklı bir kültür, din ya da dil; kolektif bir tarih bilinci; toplumsal birliği devam ettirmeye olan bağlılık; tanımlanmış bir toprak parçası üzerinde bütünleşme.⁶ BM her ne kadar self-determinasyonun öznesi olarak tüm halkları, yani bir devletin ülke sınırları içerisinde yaşayan bütün insanları kabul etse de 1981 tarihli rapor aslında self-determinasyon talep edebilecek halkın, yalnızca nüfusun tamamını oluşturan insanlardan meydana gelmediğine dikkat çekmiştir.

Self-determinasyonun öznesi olan halkın ülkesel boyutta tanımlanması, yani halkın sadece üzerinde yaşadığı toprağa tabi tutulması feodalizmi hatırlatan anti-demokratik bir tutum olarak eleştirilse de halk kavramının etnik anlamda algılanmasının başka türlü meşruiyet sorunları doğuracağı

⁵ Pomerance, a.g.e., s. 18.

⁶ Aureliu Cristescu, *The Right to Self-determination: Historical and Current Development on the Basis of United Nations Instruments*, 404, United Nations Publication, New York 1981.

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN SELF-DETERMİNASYON YAKLAŞIMI

görülmektedir.⁷ Diğer bir ifadeyle, self-determinasyon talep edecek halk, ülke nüfusunun tamamı olarak tanımlandığında o ülkede çoğunluktan farklı olarak yaşayan kesimin varlıkları ve hakları göz ardı edilebilecek fakat bu durum BM'nin koruduğu toprak bütünlüğü ilkesiyle ters düşmeyecektir. Bu çelişki halk kavramının belirli ve nesnel ölçütler ile tanımlanamamasının temel nedenini oluşturmaktadır.

Sonuç itibariyle, self-determinasyonun öznesi olarak belli başlı kıstaslarla sınırları belirlenmiş ve üzerinde mutabakata varılmış bir halk tanımının bulunmadığını ve bunun da temelde iki nedene dayandığını söylemek mümkündür. Birinci neden; halk kavramının ülkesel anlamda ele alınmasının, ülke içerisindeki azınlık ve etnik grupların hak ve varlıklarının görmezden gelinmesi olarak algılanmasıdır. İkinci neden ise halk teriminin etnik anlamda yorumlanmasının ülke içindeki ayrılıkçı hareketleri özendirerek, ülkesel bütünlüğün zarar görmesine yol açacağına olan inançtır. Sübjektif değer yargıları taşıyan söz konusu iki temel neden dolayısıyla, self-determinasyona konu olan halk kavramının üzerinde uzlaşmış, herkes tarafından kabul edilen bir tanımı bulunmamaktadır.

SELF-DETERMİNASYON İLKE MİDİR? HAK MIDIR?

Self-determinasyonun ilke mi hak mı olduğu sorunsalı, uluslararası hukukun üzerinde görüş birliği bulunmayan tartışmalı konularından biridir. Self-determinasyon kavramının kapsamlı olarak uluslararası gündemde yer alması esas itibariyle I. Dünya Savaşı sonrasına rastlamaktadır. Self-determinasyon 20. yüzyılın başlarında, farklı vurgu ve motivasyonlara rağmen Vladimir Lenin ve Woodrow Wilson tarafından siyasi bir ilke olarak savunulmuş⁸ ve I. Dünya Savaşı'na kadar uluslararası hukuk kapsamında değerlendirilmeyerek siyasi ilke olma özelliğini korumuştur.⁹

7 Emre Ötkem, *Terörizm: İnsancıl Hukuk ve İnsan Hakları*, Derin Yayınları, İstanbul 2011, s. 202.

8 Antonio Cassese, *Self-determination of Peoples: A Legal Reappraisal*, Cambridge University Press, Cambridge 1995, s. 19-24.

9 Ian Brownlie, *Principles of Public International Law*, Oxford University Press, UK 2003, s. 553.

Self-determinasyon esasen BM Şartı'nın 1. maddesinin 2. fıkrasında ve 55. maddesinde¹⁰ yer alana kadar siyasi bir ilke olarak mütalaa edilmiştir. BM Antlaşması'nda kabul edilmesiyle kavram ilk kez bir uluslararası hukuk belgesinde yer almış ve böylelikle kavramın siyasi boyuttan hukuki boyuta dönüşmesi söz konusu olmuştur. Ancak bu bağlamda yalnızca boyutsal bir değişim yaşandığını ve self-determinasyonun ilke (hukuki) olarak kalmaya devam ettiğini söylemek mümkündür. Diğer bir ifadeyle, kavramın BM kapsamına alınmış olması, yasal bir hakka dönüştüğü anlamına gelmemektedir.

Self-determinasyon ilk kez, 14 Aralık 1960 tarihinde BM Genel Kurulu'nun 1514 (XV) sayılı kararla kabul ettiği "Sömürge Yönetimi Altındaki Ülkelere ve Halklara Bağımsızlık Verilmesine İlişkin Beyanname" kapsamında bir hak olarak ifade edilmiştir.¹¹ Bu beyanname ile self-determinasyonun kavramsal olarak ilkedan hakka dönüşmesi sonucu hukuki ağırlığı artmıştır. Kavramın uluslararası hukukun bağlayıcı bir normu haline gelmesi ise 1966 yılında kabul edilen İkiz Sözleşmeler (BM Siyasi ve Medeni Haklar Uluslararası Sözleşmesi- BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi) ile gerçekleşmiştir.¹² İkiz Sözleşmelere göre; "Tüm halklar, kendi kaderlerini tayin etme hakkını

10 Madde 1(2): Birleşmiş Milletlerin amaçları şunlardır: Uluslar arasında, halkların hak eşitliği ve kendi geleceklerini kendilerinin belirlemesi ilkesine saygı üzerine kurulmuş dostça ilişkiler geliştirmek ve dünya barışını güçlendirmek için diğer uygun önlemleri almak.

Madde 55: Uluslar arasında halkların hak eşitliği ve kendi yazgılarını kendilerinin belirlemesi ilkesine saygı üzerine kurulmuş barışçı ve dostça ilişkiler sağlanması için gerekli istikrar ve refah koşullarını yaratmak üzere Birleşmiş Milletler:

- Yaşam düzeylerinin yükseltilmesini, tam istihdamı, ekonomik ve sosyal alanlarda ilerleme ve gelişme koşullarını,
- Ekonomik, sosyal alanlarla sağlık alanındaki uluslararası sorunların ve bunlara bağlı başka sorunların çözümünü, kültür ve eğitim alanlarında uluslararası işbirliğini,
- İrk, cinsiyet, dil ya da din ayrımı gözetmeksizin herkesin insan haklarına ve temel özgürlüklerine bütün dünyada etkin bir biçimde saygı gösterilmesini, kolaylaştıracaktır.

11 Dylan Lino, "The Politics of Inclusion: The Right of Self-determination, Statutory Bills of Rights and Indigenous Peoples", *Melbourne University Law Review*, 34, 2010, s. 845.

12 Heather A. Wilson, *International Law and the Use of Force by National Liberation Movements*, Clarendon Press, Oxford 1990, s. 75-76.

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN SELF-DETERMİNASYON YAKLAŞIMI

elinde bulundurur. Bu hakka istinaden kendi siyasal statülerini özgürce belirlerler ve ekonomik, sosyal ve kültürel gelişimlerini serbestçe izlerler.”

Self-determinasyonun tartışmasız şekilde bir hak olarak değerlendirildiği durumlara bakıldığında, bunun en önemli örneğini içsel self-determinasyon oluşturmaktadır. İçsel self-determinasyon bir hak olarak; devletlerin iç örgütlenmesine ilişkin olup, o devlete mensup halkın dilediği yönetim biçimini herhangi bir dış baskı olmaksızın seçmesidir.¹³ Bir halkın dış baskıya maruz kalmaksızın, içinde yaşadığı sistemin sosyal ve siyasal yapısını belirlemesi, yönetim biçimine karar vermesi ve yönetimi denetlemesi bir hak olarak kabul edilmektedir. Self-determinasyon hakkının hukuki anlamda tartışmalı olan kısmı ise dışsal self-determinasyon olarak karşımıza çıkmaktadır. Dışsal self-determinasyon, bağımsız ülke sınırları içinde yaşayan, kendilerini ülkedeki diğer insanlardan farklı kabul eden ve bu farklılığa dayanarak egemen devletten ayrılmak isteyen ve yeni bağımsız bir devlet kurma çabasında olan, farklı grup veya azınlıklar ile ilgilidir.¹⁴

Sonuç itibariyle self-determinasyonun, 1945 BM Şartı'nın 1. maddesinin 2. fıkrasında ve 55. maddesinde yer alana kadar siyasi bir ilke, 1945'ten 1960 tarihli "Sömürge Yönetimi Altındaki Ükelere ve Halklara Bağımsızlık Verilmesine İlişkin Beyannamesi" kabul edilene kadar hukuki bir ilke, 1960'tan Soğuk Savaş sona erene kadar ise siyasi ve hukuki bir hak olarak var olduğunu söylemek mümkündür. Buna ek olarak self-determinasyon günümüzde içsel boyutuyla kullanıcıları için bir hak teşkil ederken, kavramın dışsal boyutu itibariyle hak ya da ilke olarak kabul edilmesi somut olaya göre farklılık göstermektedir. Eğer ısrarlı bir şekilde devam eden baskılar ve ağır hak ihlalleri söz konusu ise halk olduklarından emin olunan azınlık gruplar açısından da dışsal anlamda

¹³ Pomerance, a.g.e., s. 37.

¹⁴ Anne Verhelst, "Remedial Secession for Economic Harm in International Law: The Catalan Case", *Leuven Centre for Global Governance Studies Working Paper*, 202, Institute for International Law, Leuven 2018, s. 6.

bir hak doğmaktadır. Şayet bu hakkı talep etmeye sevk edecek nedenler olgunlaşmış değilse, self-determinasyon uluslararası politikada ayırıcı ve ayrılıkçı bir rol üslenecek ve dolayısıyla ülke bütünlüğünü tehdit eder bir hal alacaktır.

SELF-DETERMİNASYONUN TARİHSEL GELİŞİMİ

Self-determinasyonun tarihsel gelişimini ele alırken kavramla ilgili kesin bir başlangıç noktası belirlemek, kavramın doğası gereği tartışmalı ve karmaşıktır. Kavramsal olarak self-determinasyonun ortaya çıkışını Aristo'ya dayandıran yazarlar¹⁵ bulunduğu gibi kavramın yönetim kadar eski olduğunu iddia edenler de vardır.¹⁶ Self-determinasyonun ilk defa 1581 yılında Hollanda'nın İspanyol krallarının kendilerine karşı zulüm yaptıkları gerekçesiyle İspanya'dan bağımsızlık elde etmesi sırasında kullanıldığı kabul edilmektedir.¹⁷ 1640 yılında Katalanların ve Portekizlerin kendi yönetimlerini oluşturma amacıyla mevcut İspanyol yönetimine karşı gerçekleştirdikleri isyan da self-determinasyon talebi olarak değerlendirilmektedir.¹⁸ Bütün bunlar self-determinasyonun tarihsel süreci içerisinde önem arz eden meselelerdir.

Modern anlamda self-determinasyon kavramı 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren daha sağlam temellere dayanmaya başlamış, Kuzey Amerika'daki on üç koloninin Büyük Britanya'dan bağımsızlık kazanmasının ifadesi olan 4 Temmuz 1776 tarihli Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi'yle belgelendirilerek, hukuki ve siyasi bir anlam kazanmıştır. 1770'lerin ortalarında Kuzey Amerika'daki İngiliz sömürgecilerin isyanı,

15 Max M. Kampelman, "Secession and the Right of Self-Determination: An Urgent Need to Harmonize Principle with Pragmatism", *The Washington Quarterly*, 16(3), 1993, s. 6.

16 Gunter Lauwers-Stefaan Smis, "New Dimensions of the Right to Self-Determination: A Study of the International Response to the Kosovo Crisis", *Nationalism and Ethnic Politics*, 6(2), 2000, s. 43.

17 Jochen A. Frowein, "Self-determination As A Limit to Obligations under International Law", *Modern Law of Self-Determination*, Christian Tomuschat, der., Martinus Nijhoff Publishers, London 1993, s. 211.

18 James Robert Mills, *The Challenge of Self-determination and Emerging Nationalism: The Evolution of the International Community's Normative Responses to State Fragmentation*, London School of Economics and Political Sciences, Department of International Relations, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), London 2009, s. 66.

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN SELF-DETERMİNASYON YAKLAŞIMI

ulusal ve demokratik self-determinasyon hakkının ilk iddialarından biri olarak görülmektedir. Amerikan halkı, Bağımsızlık Bildirgesi'yle bu tarihten itibaren dış bir yönetim (İngiltere) tarafından idare edilmeyi kabul etmediğini bildirerek, kendi kaderlerini kendileri belirlemek istediklerinin altını çizmişlerdir. Buradan hareketle, Amerikan halkının tarihte ulusal self-determinasyon hakkını iddia eden ilk sömürge halkı olduğunu söylemek mümkündür.¹⁹

Amerikan Devrimi'nden Fransız Devrimi'ne uzanan süreçte, self-determinasyon demokratik bir ideal olarak kabul edilmiş, 1789 Fransız İnsan Hakları Beyannamesi'yle hükümetlerin, feodal hükümdarın yerine halkın iradesine dayandığı fikri desteklenmiştir.²⁰ Fransız Devrimi'nde self-determinasyon ilkesi demokratik yönetim talebi olarak ele alınmış ve devrim, self-determinasyonun içsel boyutunu kuvvetlendirmiştir. Aynı zamanda, ulusların kendi siyasi statülerini serbestçe belirlemelerine imkân tanıyan bir siyasi öneri olarak self-determinasyon, devrimle birlikte başka ülkelere yayılarak, uluslararası toplumun oluşmasına önemli katkılarda bulunmuştur.²¹ Fransız Devrimi'ni gerçekleştiren demokratik ruhun bir ürünü olan self-determinasyon kavramı,²² devrimle teoride kalmaktan kurtularak, uluslararası toplumun gündemine kalıcı olarak girmiştir.

19. yüzyılın milliyetçilik çağı olduğu hesaba katıldığında self-determinasyon kavramının 19. yüzyıl boyunca geliştiği de bilinmektedir. Nitekim 19. yüzyılda milli devlet olgusuna temel felsefi alt yapısını kazandıran Alman filozof G. W. Friedrich Hegel'e göre; bir milletin duygu ve şuuru ancak 'devlet bilincinde' birleşirse bir anlam ifade etmektedir, devlet

19 Lawrence T. Farley, *Plebiscites and Sovereignty: The Crisis of Political Illegitimacy*, Westview Press, London 1986, s. 30.

20 Michel Ben Arrous Lazare Ki-Zerbo, *African Studies in Geography from Below*, Codesria, Dakar 2006, s. 169.

21 Fatma Taşdemir, "Yeni Dünya Düzeninde Self Determinasyon", Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 1999, s. 4.

22 Cassese, a.g.e., s. 13.

olmazsa millet unsuru herhangi bir anlam içermez. Dolayısıyla milleti oluşturan bireylerin kendi kaderlerini tayin etmeleri (self determinasyon) ve devletlerini kurabilmeleri millet bilinci açısından en önemli unsurlardır.²³ Aynı zamanda 19. yüzyıl boyunca görülen Latin Amerika bağımsızlık hareketleri, Polonya, Belçika ve Balkanlar'da (Yunan, Sırp, Macar ve Bulgar) milliyetçi ayaklanmaların gerçekleşmesi ve akabinde ana devletten koparak yeni devletlerin kurulması (Sırbistan, Belçika Krallığı, Yunanistan vb.) gibi gelişmeler de self-determinasyon kavramının gelişmesine, uluslararası hukuk ve uluslararası siyaset gündemlerinde yer edinmesine etki etmiştir.

Self-determinasyon kavramının 20. yüzyıl boyunca gelişmesinde ise, birbirine zıt söylemleri bulunan iki devlet adamının büyük katkıları olmuştur. Bunlardan birincisi Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) 28. başkanı olan Woodrow Wilson'dur. Self-determinasyon kavramsal olarak, Wilson'un ismi ve fikirleriyle birlikte anılmaktadır.²⁴ Wilson'a göre, self-determinasyon, demokratik teorinin mantıksal bir sonucudur. Diğer bir ifadeyle, idare edenlerin yönetilenlerin rızasına dayanması gerekliliğini açıklayan bir kavramdır.²⁵ Self-determinasyon kavramının gelişimine katkı sağlayan ikinci önemli devlet adamı Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)'nin kurucusu olan Vladimir I. Lenin'dir. Temelde Lenin'in self-determinasyon konusundaki fikirleri, Marksist ve Bolşevik'tir.²⁶

Wilson ve Lenin'in self-determinasyon hakkındaki görüşlerinin kavramın uluslararası alanda gelişmesinde ciddi katkıları olduğunu söylemek mümkündür. Her iki önemli devlet adamının katkılarıyla kavram, Bolşevik İhtilali ve I. Dünya Savaşı'nda uluslararası bir ilke olarak sahneye çıkmış ve bu tarihten itibaren dünya siyasetinde kendine kalıcı bir yer

23 Jürgen Habermas, *Küreselleşme ve Milli Devletlerin Akıbeti*, Bakış Yayınları, İstanbul 2002, s. 9.

24 Kampelman, *a.g.m.*, s. 5.

25 Alfred Cobban, *The Nation State and National Self-Determination*, Crowell Publishing, New York 1970, s. 63.

26 Stanley W. Page, "Lenin and Self-determination", *The Slavonic and East European Review*, 28(71), 1950, s. 342.

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN SELF-DETERMİNASYON YAKLAŞIMI

edinmiştir. Wilson ve Lenin'in self-determinasyon ilkesini savunarak, kendi amaçlarına uygun bir biçimde ulaşmak istedikleri birtakım çıkarları olduğunu söylemek mümkündür. Örneğin Wilson, söz konusu ilkeyi Avrupa'da barışın kurulması için bir anahtar olarak görürken; Lenin kavramı bütün dünyada sosyalizmin gerçekleştirilmesinde bir araç olarak algılamıştır. Her iki lider de self-determinasyonu kendi ideolojik ve siyasi çıkarlarına ulaşmada bir araç olarak ele almasına rağmen kavramın gelişmesinde önemli rol oynamıştır.

I. Dünya Savaşı'nın bitişini takiben self-determinasyon ilkesinin iki savaş arası dönemde yasaya değil, siyasete bağlı olarak şekillendiğini söylemek mümkündür. Kavrama yasal bir nitelik kazandırmak isteyen Wilson, Milletler Cemiyeti (MC) Sözleşmesi'ne self-determinasyon ilkesini dâhil etmeyi şiddetle önerse de Wilson'un başkanlığındaki komisyonun oluşturduğu sözleşme kapsamında açıkça self-determinasyona yer verilmemiştir.

Büyük Güçler, MC Sözleşmesi'nde self-determinasyona destek olmamaları durumunu iki ayrı yoldan telafi etmeye çalışmışlardır. Bunlar; "azınlıkların korunması" ve "manda sistemi"dir.²⁷ Self-determinasyon, MC dönemi boyunca sadece istisnai durumlarda başvurulacak bir çözüm yolu olarak anılmış, uluslararası hukukun pozitif bir kuralı haline gelememiştir. Büyük güçlerin toprak bütünlüğü ilkesine bağlılığı dolayısıyla MC Sözleşmesi'nde açıkça yer verilmeyen self-determinasyon kavramı, MC dönemi boyunca siyasi ilke olma özelliğini korumuş, BM kurulana kadar hukuki bir nitelik kazanamamıştır. Self-determinasyon kavramının MC döneminde devletlerin ulusal yetki alanı içinde bulunan siyasal bir ilke olmanın ötesine geçememesi üzerinde etkili olan en önemli hususlardan biri, kavrama yasal bir nitelik kazandırma konusunda ısrarcı olan Wilson'un ABD'de siyaset dışı kalması olmuştur.

²⁷ Christine Griffioen, *Self-determination As A Human Right: The Emergency Exit of Remedial Secession*, Utrecht University, Science Shop of Law, Economics and Governance, Utrecht 2010, s. 7.

Sömürgeci imparatorlukların yönetimi bağlamında self-determinasyon konusunu ele alan ilk çok taraflı anlaşma kabul edilen BM Şartı ile self-determinasyon kavramı, yasal bir statü kazanmıştır. BM kurulduktan sonra self-determinasyon hakkının gelişimi göz önüne alındığında, self-determinasyonun bu dönemde Kirgis'in ifadesiyle "bin bir yüzü" olduğunu söylemek mümkündür. Hemen hemen herkesin üzerinde anlaştığı bir husus varsa o da BM'nin kurulmasını takip eden süreçte self-determinasyonun sömürgeci tahakkümden tamamen kurtulmuş olduğudur.²⁸ Self-determinasyon hakkı yalnızca sömürge bağlamıyla sınırlandırılmamıştır. BM döneminde bu hak, uluslararası hukukun gündemine hem siyasi hem ekonomik boyuta sahip bir devletin sınırları içinde yaşayan tüm insanların isteklerini gözeten genel çaplı bir insan hakkı olarak yerleşmiştir. Self-determinasyon artık devletlerin göz ardı edebileceği ahlaki bir ilke olmaktan çıkarak, sınırlı fakat tamamıyla hukuki ve dinamik bir hakka dönüşmüştür.

SELF-DETERMİNASYON TÜRLERİ

Self-determinasyon türlerini içsel ve dışsal self-determinasyon hakkı olmak üzere iki kategoriye ayırmak mümkündür. İçsel self-determinasyon hakkı, genel itibariyle devletlerin baskı yoluyla bir halkın kendi siyasi, ekonomik ve sosyal sistemini özgürce seçmesini önlemeye çalışmaması durumunu ifade etmektedir.²⁹ İçsel self-determinasyon hakkı, devletlerin iç örgütlenmesine ilişkin olup, siyasi bir özellik taşımaktadır. Ayrıca bu hak, yalnızca ülkedeki etnik ve dinsel gruplara tanınmış bir hak olmaktan ziyade ülkede yaşayan herkesin yararlandığı bir haktır. Dolayısıyla bu hakla azınlıkların da ülke yönetimine katılmasına imkân tanınmaktadır.³⁰

28 Frederic Kirgis, "The Degrees of Self-determination in the United Nations Era", *The American Journal of International Law*, 88(2), 1994, s. 305.

29 Salvatore Senese, "External and Internal Self-determination", *Social Justice*, 16(1), 1989, s. 19.

30 Doğan Kılınc, "Self-determinasyon İlkesinin Azınlıklar Açısından Değerlendirilmesi", *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12(1), 2008, s. 956.

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN SELF-DETERMİNASYON YAKLAŞIMI

İçsel self-determinasyon hakkı kapsamında bir devlet, sınırları içerisindeki azınlık gruplarının kültürel, sosyal, politik, dilsel ve dini haklarına saygı duyma yükümlülüğü altındadır. Devlet bu haklara saygı duyduğu müddetçe, halkın baskı altına alınmadığı varsayılmakta ve halkın yaşadığı devletin toprak bütünlüğüne yönelik meydan okumalarının haklı bir nedeni olmadığı düşüncesi kabul görmektedir.³¹

Self-determinasyonun dışsal boyutu, ana devlet tarafından haklarına saygı gösterilmeyen ve açıkça insan hakları ihlallerine maruz kalan halklarla ilgilidir.³² Genel hatlarıyla, dışsal self-determinasyon hakkı, halkların bağımsız ve dış müdahaleden uzak olma haklarını ifade etmektedir. Dışsal self-determinasyon hakkı kapsamında ele alınacak durumlara bakıldığında, ilk olarak geleneksel sömürgecilik bağlamı dikkat çekmektedir. Uluslararası hukukta sömürge altında yaşayan halkların self-determinasyon hakkına sahip oldukları belirtilmektedir. Sömürge altında ezilen halkların, dışsal self-determinasyon hakkına başvurarak egemen bağımsız bir devlet olmayı talep etmesi, sömürü düzeni karşısında kendilerini koruyabilme istek ve iradelerinden kaynaklanmaktadır.³³

Dışsal self-determinasyon hakkı çerçevesinde ele alınacak diğer bir durum yabancı tahakkümüne konu olan halkların self-determinasyon hakkıdır. Bugün yabancı egemenliği, hem bir ülkenin birliklerinin başka bir ülkede konuşlandırılması gibi askeri, hem bir ülke veya ülke grubunun diğerinin iktisadi varlığı üzerinde hegemonya kurması gibi ekonomik, hem de bir ülkenin kültürünün bir başkasına empoze edilmesi gibi kültürel olarak görülmektedir.³⁴ Günümüzde, geleneksel sömürgecilik biçiminin etkilerine tepki olarak ortaya çıkan dışsal self-determinasyon hakkına dair iddialar neredeyse yoktur. Ancak, yabancı hâkimiyetinin varlığı ve bir

31 Verhelst, a.g.e., s. 5.

32 Verhelst, a.g.e., s. 6.

33 Fatma Taşdemir-Adem Özer, *Uluslararası Hukuk Perspektifinden Self-determinasyon ve Ayrılma*, Hukuk Yayınları, Ankara 2017, s. 53-54.

34 Halim Moris, "Self-determination: An Affirmative Right or Mere Rhetoric", *ILSA Journal of International and Comparative Law*, 4(1), 1997, s. 207.

devletin diğerine müdahalesi söz konusu olduğunda, bu iddialar yeniden gündeme gelmeye başlamaktadır. Uluslararası hukukun önemli ilkeleri arasında yer alan “ülkesel bütünlüğün korunması” ilkesi nedeniyle dekolonizasyon, yabancı tahakkümünden kurtulma ve ağır ve sürekli insan hakları ihlallerine maruz kalma dışında ayrılma uluslararası hukukta meşru görülmemektedir.

AB’NİN KURUMSAL YAPISI VE İŞLEYİŞİ

II. Dünya Savaşı’nın sona ermesinden bu yana, Avrupa ülkeleri özellikle barış ve ekonomik büyüme temelinde entegrasyonlarını derinleştirmeye çalışmışlardır. AB haline gelen üye devletler birliğe giderek daha fazla karar alma yetkisi verdikçe, otoritelerini de istikrarlı bir şekilde genişletmiş ve güçlendirmişlerdir. AB, günümüz itibariyle yirmi yedi üye devletten oluşan kendine özgü yapıya sahip siyasi ve ekonomik bir ortaklık olarak varlık göstermektedir. Bir dizi bağlayıcı anlaşmayla inşa edilen birlik, Avrupa’da barışı tesis etmek ve ekonomik kalkınmayı sağlamak amacıyla II. Dünya Savaşı’ndan sonra başlayan bir entegrasyon sürecinin son aşamasıdır. AB’nin kuruluş aşamasında, üye ülkelerin egemenliği paylaşmayı kabul ettikleri çeşitli alanlar (kömür ve çelik üretimi, ticaret ve nükleer enerji) oluşturularak, karşılıklı bağımlılığı teşvik etmek amaçlanmış ve bu sayede Avrupa’da başka bir savaşın ortaya çıkma ihtimalinin minimum düzeyde olacağı üzerinde durulmuştur.³⁵

Dolayısıyla 1958’de Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET), başlangıçta altı ülke (Belçika, Almanya, Fransa, İtalya, Lüksemburg ve Hollanda) arasındaki ekonomik işbirliğini arttırma hedefiyle kurulmuştur. O zamandan beri, birliğe 23 üye katılmış (31 Ocak 2020’de İngiltere AB’den ayrıldı) ve büyük bir tek pazar oluşturulmuştur. Tamamen ekonomik

³⁵ Kristin Archick, *The European Union: Questions and Answers*, Congressional Research Service, the Library of Congress, 2019, s. 1.

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN SELF-DETERMİNASYON YAKLAŞIMI

bir birlik olarak başlayan AET, süreç içinde iklim, tarım, çevre ve sağlık gibi konuları, dış ilişkiler, güvenlik, adalet ve göç gibi politika alanlarını kapsayan bir organizasyon haline gelmiştir. 1993 yılında AET'nin isminde yaşanan bir değişiklik sonrası ortaklığın AB adıyla anılmaya başlanması süreç içinde yaşanan dönüşümün önemli bir göstergesi olmuştur.

Bugünün AB'sini anlamada en az beş muhtemel yaklaşımdan bahsetmek mümkündür: AB, bir uluslararası örgüt olarak düşünülebilir, bir bölgesel entegrasyon birliği olarak ele alınabilir, kendine has nitelikleri olan benzersiz bir örgütlenme diye tanımlanabilir, kendi başına bir siyasal sistem olarak kavranabilir, ya da bu dört yaklaşımın bir karması olarak görülebilir.³⁶ Kendine özgü melez bir federal-konfederal yapı olan AB'nin 21. yüzyıldaki misyonunu; üye devletler arasında tesis edilen barışı korumak ve geliştirmek, Avrupa ülkelerini pratik işbirliği çerçevesinde bir araya getirmek, Avrupa vatandaşlarının güvenlik içinde yaşamasına imkân sağlamak, ekonomik ve sosyal dayanışmayı desteklemek, küreselleşen dünyada Avrupa kimliğini ve çeşitliliğini korumak ve Avrupalıların paylaştığı değerleri yaymak şeklinde sıralamak mümkündür.³⁷

AB, üyelik için gerekli demokratik, siyasi ve ekonomik kriterleri karşılayan tüm Avrupa ülkelerine açıktır. Ardı ardına gelen genişleme süreçleri AB üye sayısını 2021 itibariyle 27'ye çıkarmıştır. Tarihsel olarak, genişleme politikasının hem AB'nin içsel dönüşümünde önemli bir role sahip olması bakımından hem de AB'nin dönüştürücü gücünü etrafına yayması açısından AB literatüründeki en önemli ve en başarılı dış politika aracı olduğunu söylemek mümkündür. AB'nin genişleme politikası, birliğin derinleşme sürecine paralel olarak, her yeni genişleme dalgası ile yeniden şekillenerek bugünkü halini almıştır.³⁸ AB, genişleme sürecini Avrupa'da istikrar ve refahı arttırmak için ciddi bir fırsat olarak görmektedir.

³⁶ John McCormick, *Avrupa Birliği Siyaseti*, Adres Yayınları, Ankara 2015, s. 44.

³⁷ Pascal Fontaine, *AB Nedir?*, Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu, Ankara 2014, s. 4.

³⁸ "Enlargement of the EU", *Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs Directorate for EU Affairs*, https://www.ab.gov.tr/enlargement_109_en.html, (Erişim Tarihi: 08.03.2020).

AB'nin genişleme sürecini temel olarak altı döneme ayırmak mümkündür (Archick, 2019: 6): İlk Genişleme (İngiltere, İrlanda, Danimarka-1973), İkinci Genişleme (Yunanistan-1981), Üçüncü Genişleme (İspanya, Portekiz-1986), Dördüncü Genişleme (Avusturya, Finlandiya, İsveç-1995), Beşinci Genişleme (Macaristan, Polonya, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Slovenya, Letonya, Litvanya, Estonya, Malta, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi-2004) (Romanya, Bulgaristan-2007), Altıncı Genişleme (Hırvatistan - 2013).

Avrupa Birliği Antlaşması'nın 13. maddesi uyarınca birlik kurumları ise şunlardır: Avrupa Parlamentosu, Avrupa Komisyonu, AB Zirvesi, AB Konseyi, AB Adalet Divanı, Avrupa Sayıştay, Avrupa Merkez Bankası ve Diğer Kurumlar. Avrupa Parlamentosu, AB'nin yasa koyma organıdır. Her 5 yılda bir doğrudan AB seçmenleri tarafından seçilir. Her ülke için milletvekili sayısı nüfusu ile orantılıdır ve toplam sayı 705'i (704 artı Başkan) geçemez. Başkan, Parlamentosu diğer AB kurumlarına ve dış dünyaya karşı temsil eder ve AB bütçesine son kararı verir. Parlamantonun 3 ana rolü vardır: Yasama, Denetim ve Bütçe.³⁹ Avrupa Komisyonu, AB'nin siyasi olarak bağımsız olan yürütme koludur. Yeni Avrupa mevzuatı için teklifler hazırlamaktan tek başına sorumludur ve Avrupa Parlamentosu ve AB Konseyi'nin kararlarını uygular. Ayrıca Komisyon, ülkelerin Avrupa mevzuatına uymasını sağlamakla görevlidir ve AB'nin birçok programını yönetir. Her üye devlet, Komisyona birer komiser atar ve Komisyon Başkanı onlara başkanlık eder.⁴⁰

AB Zirvesi, AB'nin genel siyasi yönünü ve önceliklerini tanımlar. AB'nin yasama kurumlarından biri değildir, bu nedenle AB yasalarını müzakere etmez veya kabul etmez. Bunun yerine, AB'nin politika gündemini belirler

39 "About Parliament", *European Parliament*, <https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/en>, (Erişim Tarihi: 02.03.2020).

40 "About the European Commission" *European Commission*, https://ec.europa.eu/info/about-european-commission_en, (Erişim Tarihi: 03.03.2020).

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN SELF-DETERMİNASYON YAKLAŞIMI

ve bu amaç için AB liderlerini bir araya getirir. AB ülkeleri arasındaki en yüksek siyasi işbirliğini temsil eder. AB Zirvesi üyeleri, 27 AB üyesi devletin devlet veya hükümet başkanları, AB Zirvesi Başkanı ve Avrupa Komisyonu Başkanı'dır. Yılda dört defa toplanan zirve, kararlarını çoğunlukla fikir birliğiyle almaktadır.⁴¹ AB Konseyi, Avrupa Parlamentosu ile birlikte AB'nin ana karar alma organıdır. AB'ye üye devletlerin ulusal çıkarlarının temsil edildiği organ olan AB Konseyi, AB üyesi devletlerin hükümetlerinde görev alan bakanlardan oluşur. AB Konseyi'nde bakanlar, yasaları tartışmak, değiştirmek, kabul etmek ve politikaları koordine etmek için bir araya gelmektedir. AB Konseyi'nin sabit üyesi yoktur. Bunun yerine, Konsey, her biri tartışılan politika alanına karşılık gelen 10 farklı şekilde toplanır. Yapılandırmaya bağlı olarak, her ülke söz konusu politika alanından sorumlu bakanını gönderir.

AB Adalet Divanı, AB hukukunun her AB ülkesinde aynı şekilde yorumlanmasını ve uygulanmasını sağlamakla görevlidir. AB'nin yargı organı olan ve "Adalet Divanı" ve "Genel Mahkeme" şeklinde ikili bir yapıdan oluşan Divan, tüm AB ülkelerinde aynı şekilde uygulandığından emin olmak için AB hukukunu yorumlar ve ulusal hükümetler ile AB kurumları arasındaki hukuki anlaşmazlıkları çözer. Her AB üyesi devletin kendine özgü dili ve belirli bir hukuk sistemi olması dolayısıyla, AB Adalet Divanı çok dilli bir kurumdur. Divan, AB hukukundan kaynaklanan çeşitli davalara bakmaya yetkilidir.⁴² Avrupa Sayıştay, birliğin bağımsız dış denetçisidir. AB vergi mükelleflerinin çıkarlarını gözetir. Yasal yetkileri yoktur, ancak Avrupa Komisyonu'nun AB bütçesi yönetimini iyileştirmek için çalışır ve AB finansmanı ile ilgili raporlar sunar. Sayıştay, 3 tür denetim gerçekleştirir: Mali denetim, uyum denetimi, performans denetimi. Sayıştayın temel görevi, hesap verebilirliği, şeffaflığı ve mali yönetimi iyileştirmek için AB faaliyetlerinin etkililiğini, verimliliğini, yasallığını ve

⁴¹ "The Council of the European Union", *European Council*, <https://www.consilium.europa.eu/en/council-eu/>, (Erişim Tarihi: 05.03.2020).

⁴² "The Institution- General Presentation", *Court of Justice of the European Union*, https://curia.europa.eu/jcms/jcms/Jo2_6999/en/, (Erişim Tarihi: 05.03.2020).

düzenliliğini değerlendirmek ve AB'nin karşı karşıya olduğu mevcut ve gelecekteki zorluklara etkili bir şekilde yanıt vermeye çalışmaktadır.⁴³

Avrupa Merkez Bankası, Euro kullanan on dokuz AB ülkesinin merkez bankasıdır. Temel görevi, Euro'yu yönetmek ve fiyat istikrarını sağlamaktır. Böylelikle ekonomik büyümeyi ve istihdam yaratmayı destekleyen Banka, AB'nin ekonomi ve para politikasını çerçeveler ve uygular. Euro'nun ülkeler içinde ve sınırlar ötesinde sorunsuz ve verimli bir şekilde akmasına yardımcı olan politikalar üretir. Euro bölgesi içinde bulunan ülke bankalarını denetler.⁴⁴ AB'nin diğer kurumlarını ise şu şekilde sıralamak mümkündür: AB Dış İlişkiler Servisi, Avrupa Ekonomik ve Sosyal Komitesi, Avrupa Bölgeler Komitesi, Avrupa Yatırım Bankası, Avrupa Ombudsmanı, Avrupa Veri Koruma Denetçisi, Avrupa Veri Koruma Kurulu.

AB'NİN SELF-DETERMİNASYON YAKLAŞIMI

AB Antlaşmalarında self-determinasyon hakkına açıkça vurgu yapılmamıştır. Bu bağlamda AB'nin, self-determinasyon hakkını doğrudan tanıdığını söylemek mümkün değildir. AB hukukunun kaynakları incelendiğinde; söz konusu kaynakların kavram, ilke veya insan hakkı olarak self-determinasyon hakkından bahsetmediği dikkat çekmektedir. Bununla birlikte, 1975 Helsinki Nihai Senedi ve 1990 Yeni Bir Avrupa İçin Paris Şartı gibi bazı Avrupa insan hakları belgelerinin self-determinasyon hakkına atıfta bulunduğunu söylemek mümkündür. Ancak söz konusu belgeler yasal olmaktan ziyade politiktirler ve dolayısıyla Avrupa hukukunun bir parçasını oluşturmamaktadırlar.⁴⁵

⁴³ "About Us: Governance", *European Court of Auditors*, <https://www.eca.europa.eu/en/Pages/Structure.aspx>, (Erişim Tarihi: 06.03.2020).

⁴⁴ "About", *European Central Bank*, <https://www.ecb.europa.eu/ecb/html/index.en.html>, (Erişim Tarihi: 06.03.2020).

⁴⁵ Mare Ushkovska, "European Union Integration and National Self-Determination", *New England Journal of Public Policy*, 31(2), 2019, s. 11-12.

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN SELF-DETERMİNASYON YAKLAŞIMI

AB Antlaşması'nın 4. maddesi, devletlerin ulusal kimlik, ulusal güvenlik ve toprak bütünlüğü konularının AB yetki alanının tamamen dışında olduğunu ve bu konuların her üye devletin kendi sorumluluğu çerçevesinde kalmaya devam ettiğini açıkça belirtmektedir. Dolayısıyla bu maddeden hareketle, self- determinasyon hakkının AB hukuku dışında kaldığını ve AB hukukunun devletlere ulusal kimlik ve toprak bütünlüğüne ilişkin konularda herhangi bir ek yetki veya yasal koruma sağlamadığını söylemek mümkündür. Ancak madde 4'te yer alan ifadeler, üye devletlerin kendi ulusal kimlikleri veya toprak bütünlükleri konusunda istedikleri gibi davranma özgürlüğüne sahip oldukları anlamına gelmemektedir. AB üyesi devletler kendi sorumluluklarına bırakılan konularda bir eyleme giriştiklerinde AB Antlaşması'nın 2. maddesinde açıkça belirtilen değerlere saygı gösterme yükümlülüğü altındadırlar.⁴⁶

AB, self-determinasyon hakkı ile ilgili pozitif bir yasaya sahip olmasa da self-determinasyon konusuna tamamen kayıtsız değildir. AB hukuku demokratik ulusal self-determinasyon hakkının kullanılmasına ilişkin hükümler içermektedir. Avrupa halklarının kendi siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik geleceklerine özgürce karar vermelerine yönelik olan demokratik haklar AB hukukuna dayandırılabilir. Çünkü içsel self-determinasyon hakkına ilişkin olan bu hususlar AB hukuku ile uyumludur ve dolayısıyla içsel self-determinasyon hakkı AB kurumlarının koruması gereken haklar kategorisi içinde de yer almaktadır. AB mevzuatında self-determinasyon hakkına ilişkin herhangi bir resmi yasal belgenin bulunmaması nedeniyle Birliğin bu haktan kaynaklanan meseleler üzerindeki pozisyonu, sadece BM forumlarında yapılan resmi AB açıklamalarında görülebilir.⁴⁷

Ekim 2001'de BM Genel Kurulu'nun sosyal, insani ve kültürel konularla ilgilenen Üçüncü Komitesi'nin bir toplantısında AB adına konuşan temsilci Michiel Maertens'in ifadelerinden anlaşılan AB'nin self-determinasyon

⁴⁶ Nicolas Levrat, *The Right to National Self-determination within the EU: A Legal Investigation*, Euborders Working Paper Series, Centre for Global Governance Studies, Leuven 2017, s. 7-8.

⁴⁷ Ushkovska, a.g.m., s. 12.

hakkını daha geniş evrensel insan hakları ailesinin bir parçası olarak gördüğüdür. Maertens'in açıklamalarının önemli bir kısmının, self-determinasyon hakkının doğrudan ilişkili olduğu düşünülen demokratik ilkelere ve özgürlüklere saygı duyulmasına odaklandığını söylemek mümkündür.⁴⁸

AB Delegasyonu'ndan bir diğer temsilci ise BM'de yaptığı konuşmasında, self-determinasyon hakkını gerçeğe dönüştürmenin devletlerin tüm insan haklarına ve temel özgürlüklere uymasıyla mümkün olacağına vurgu yapmıştır. AB'nin insan haklarına uymayı, self-determinasyon hakkının kullanılmasının fiili bir ön koşulu olarak gördüğünü belirten temsilci, bu hakkın uygulanması için ifade ve toplanma özgürlüğü gibi belirli koşulların mevcut olması gerektiğinin altını çizmiştir. Ayrıca serbest seçimlerin gerçekleştirilmesinin self-determinasyon hakkının önemli bir ifadesi olduğunu söyleyen temsilci, AB'nin demokratikleşme sürecini self-determinasyon hakkının uygulanmasında önemli bir aşama gördüğünü de belirtmiştir.⁴⁹

2003 yılında BM toplantısında bir AB temsilcisi tarafından yapılan başka bir açıklamada ise AB'nin self-determinasyon hakkını her bireyin yaşadığı devletin siyasi kurumlarının eylemlerini takip etme, destekleme ve eleştirme fırsatı içeren bir hak olarak yeniden tasdik ettiği dikkat çekmiştir.⁵⁰ Tüm bu bilgilerden anlaşılacağı üzere AB, self-determinasyon hakkını bir toplumda demokrasinin varlığına eşitliyor gibi görünmektedir. AB'nin self-determinasyon hakkını bu şekilde sadece içsel anlamda yorumlamasından hareketle, Birliğin self-determinasyon hakkının bölgesel yönlerini ihmal ettiğini söylemek mümkündür.

48 "Mercenaries Often a Presence in Terrorist Attacks, Special Rapporteur Tells Third Committee as It Begins Discussions on Self-Determination", *United Nations Meetings Coverage and Press Releases*, <https://www.un.org/press/en/2001/gashc3650.doc.htm>, (Erişim Tarihi: 25.03.2020).

49 Delegation of the European Union to the United Nation, *EU Presidency Statement-The Right to Self-determination*, New York 2001.

50 Delegation of the European Union to the United Nation, *EU Presidency Statement-The Right to Self-determination*, New York 2003.

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN SELF-DETERMİNASYON YAKLAŞIMI

AB her ne kadar self-determinasyon hakkının tüm insan haklarına saygı ile yakından ilişkili olduğuna inansa da bu hakkın diğer insan haklarından yararlanma için bir ön koşul oluşturmadığını da belirtmektedir. Diğer bir ifadeyle, AB self-determinasyon hakkı olmadan da insan hakları ve özgürlüklerinin mevcut olabileceği görüşündedir. Hatta birlik, tam tersine insan haklarını self-determinasyon açısından bir ön koşul görmektedir. Ushkovska, söz konusu durumun AB'nin self-determinasyon konusundaki tutumunu açıklayan en iyi yorum olduğunu belirtmektedir.⁵¹ Bilindiği gibi, self-determinasyon hakkı temel insan hakları kategorisinde değerlendirildiğinden bu hakkın kısıtlanması da bir yasaya dayanmalıdır. Nitekim AB hukukunda self-determinasyon hakkıyla ilgili herhangi bir özel hüküm bulunmadığı için Avrupa yasaları uyarınca bir üye devlet, birlik içindeki devletsiz uluslara ait bireylerin self-determinasyon özelindeki haklarını sınırlama talebinde bulunamaz. Avrupalı halkların siyasi ve temel insan haklarını içeren içsel self-determinasyon hakları Avrupa yasaları tarafından tanınmakta ve korunmaktadır.⁵²

Birlik bünyesindeki devletsiz Avrupa halklarının self-determinasyon hakkının tanınmasının AB'ye bakan yönüyle iyileştirici ve bireysel boyutları vardır. İyileştirici boyut, Avrupa değerlerine ve hâlihazırda kendi ulusal devletlerine sahip olmayan Avrupa halklarının AB bünyesindeki vatandaşlık haklarına (ayrımcılık yapmama, AB'ye tam demokratik katılım vb.) dayanmaktadır. Bireysel boyut ise, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'yle (AİHS) garanti altına alınan bireysel hakların serbest ve kolektif olarak uygulanmasını temel almaktadır.⁵³ Söz konusu her iki boyut da dışsal self-determinasyon kavramını dışarıda bırakmakta yalnızca hakkın içsel boyutuna odaklanmaktadır. Bu noktada Avrupa'da devletsiz ulusların dışsal self-determinasyon hakkını, yani ana devletten ayrılıp bağımsız

51 Ushkovska, a.g.m., s. 13-14.

52 Levrat, a.g.e., s. 13-14.

53 Levrat, a.g.e., s. 15.

bir devlet olarak varlık gösterme hakkını kullanıp kullanamayacağı, eğer kullanacaksa bunu hangi koşullar altında gerçekleştireceği soruları gündeme gelmektedir.

Avrupa Adalet Divanı'nın (AAD), 21 Aralık 2016'da Batı Sahra'yla ilgili verdiği kararda söz konusu belirsizliğe değerli bir katkıda bulunduğunu söylemek mümkündür. AAD, BM Şartı'nın 1. maddesinde atıfta bulunulan geleneksel self-determinasyon ilkesinin "kendi kendini yönetemeyen tüm bölgeler ve henüz bağımsızlık kazanamamış tüm halklar" için geçerli bir uluslararası hukuk ilkesi olduğuna hükmetmiştir. AAD'ın bu kararında, uluslararası hukukun temel ilkelerinden biri kabul edilen self-determinasyon hakkının herkes için geçerli yasal olarak uygulanabilir bir hak olduğu da belirtilmiştir.⁵⁴ Mahkeme kararının genel bir AB bağlamına değil, Batı Sahra'nın dondurulmuş sömürgeleştirme sürecine atıfta bulunduğu açıktır. Ancak AAD verdiği kararda özel olarak sömürgecilik bağlamına atıfta bulunmayı değil, self-determinasyon hakkının tüm halklar için geçerli olduğunu vurgulamayı seçmiştir. Hatta Mahkeme, sömürge yönetimi altındaki halkların self-determinasyon hakkı ile ilgili birçok BM kararından biri yerine BM Şartı'nın 1. maddesine atıfta bulunmayı tercih etmiştir. Söz konusu tercihler, mahkeme ifadelerinden bazılarının self-determinasyon hakkının Katalanlar, Basklar, Flamanlar, Korsikalılar ve Bavyeralılar gibi AB'deki devletsiz uluslar için yasal olarak uygulanabilir olduğuna yönelik yorumlara yol açmıştır.⁵⁵

AAD'ın kararında yer alan ifadeler, Uluslararası Adalet Divanı'nın (UAD) 2010 yılında Kosova'nın Tek Taraflı Bağımsızlık Beyannamesi'ne ilişkin Uluslararası Hukuka Uygunluğu Hakkındaki Danışma Görüşü'nden çıkarılan sonuçlarla örtüşmektedir.⁵⁶ O dönemde UAD, ilk olarak 18.,

54 "21 December 2016–Court Decision", *Court of Justice of the European Union*, <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=186489&doclang%20=EN>, (Erişim Tarihi: 27.03.2020).

55 Paul Mason, "Catalonia, Lombardy, Scotland...Why the Fight for Self-determination Now?", *The Guardian*, <https://www.theguardian.com/commentisfree/2017/oct/23/we-need-to-understand-why-catalonia-lombardy-scotland-are-reposing-question-of-self-determination>, (Erişim Tarihi: 29.03.2020).

56 Ushkovska, a.g.m., s. 11.

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN SELF-DETERMİNASYON YAKLAŞIMI

19. ve 20. yüzyıllarda pek çok bağımsızlık ilanı örneği olduğunu ve söz konusu örneklerin çoğunda ana devletin bu bağımsızlık ilanına şiddette karşı çıktığını vurgulamıştır. Bağımsızlık bildirelerinin bazen yeni bir devletin ortaya çıkması ile sonuçlandığını, bazen de bu türden bir sonuç doğurmadığını belirten Divan, hiçbir örnekte toplu olarak devletlerin bağımsızlık bildirelerini uluslararası hukuka aykırı görmediğini tespit etmiştir. Bununla birlikte, 20. yüzyılın ikinci yarısında self-determinasyon hakkının “kendi kendini yönetemeyen ülkeler ve yabancı tahakkümü, egemenliği ve sömürsü altında bulunan halklar” için bağımsızlık hakkı yaratacak şekilde geliştiğini ifade eden Divan, birçok devletin bu hakkın uygulanmasını takiben ortaya çıktığını belirtmiştir.⁵⁷ Gerek 2010'daki UAD'ın söz konusu ifadeleri gerekse 2016 yılında AAD'ın görüşleri, halkların dışsal self-determinasyon hakkının uluslararası hukuk (dolayısıyla AB hukuku) tarafından özel olarak yasaklanmadığını açıkça ortaya koymaktadır.

AB'nin self-determinasyon yaklaşımını anlamak açısından önemli olan diğer bir husus, üye devletlerin topraklarında gerçekleştirilen self-determinasyon referandumlarıdır. AB'ye üye devletlerin topraklarında yapılan 1955 (Saarland), 1982 (Grönland) ve 2014 (İskoç) referandumları, AB hukukuna uygunluklarıyla ilgili herhangi bir yasal anlaşmazlığa yol açmamıştır. AB üyesi devletlerde gerçekleştirilen söz konusu üç referandumdan hiçbiri kendi ülkesinin iradesine karşı örgütlenmemiştir. Ana devletin rızası dışında bir self-determinasyon sürecinin yürütülmesine yönelik AB hukukunda herhangi bir hüküm ya da buna ilişkin net bir uygulama bulunmamaktadır.⁵⁸

57 International Court of Justice, “Accordance with International Law of the Unilateral Declaration of Independence in respect of Kosovo”, Reports of Judgments, *Advisory Opinions and Orders*, Advisory Opinion of 22 July 2010, <https://www.icj-cij.org/files/case-related/141/141-20100722-ADV-01-00-EN.pdf>, (Erişim Tarihi: 30.03.2020).

58 Nicolas Levrat vd., *Catalonia's Legitimate Right to Decide: Paths to Self-Determination*, Report Commissioned by the Minister of Foreign Affairs, Institutional Relations and Transparency of the Government of Catalonia, Barcelona 2017, s. 96.

Yukarıda yer alan bilgiler çerçevesinde genel bir değerlendirme yapıldığında, öncelikle AB hukukunun ilke veya hak olarak self-determinasyona yönelik bir hüküm içermediğini söylemek mümkündür. AB mevzuatına ilişkin söz konusu eksiklik konunun siyasi hassasiyetinden kaynaklanmaktadır. Ancak uluslararası hukuk, AB hukukunun ayrılmaz bir parçası olduğundan self-determinasyon hakkı AB hukukunda özellikle vurgulanmasa da tüm halkların tartışılmaz hakkı olarak kabul edilmektedir. Bu görüş, 2016 yılında AAD'ın self-determinasyon hakkını tüm halklar için geçerli yasal bir hak olarak tanımlayan kararında teyit edilmiştir. Bununla birlikte, AB hukukunun uluslararası normlara aykırı davranmasa da halkların self-determinasyon hakkı için açık bir destek sunmadığını söylemek mümkündür. Ne de olsa ideolojik ve sistematik olarak Avrupa projesi, halkların ulusal egemenlik ve self-determinasyon arzusuyla bağdaşmamaktadır.

SONUÇ

Uluslararası ilişkiler literatüründe önemli ve birçok açıdan tartışmalı bir kavram olan self-determinasyon, çeşitli halklar tarafından özerklik kazanma noktasında bir araç olarak kabul edilirken, bazı kesimler tarafından bağımsız bir devlet olmak şeklinde yorumlanmaktadır. AB Antlaşmalarında self-determinasyon hakkına açıkça vurgu yapılmamıştır. AB, self-determinasyon hakkını özellikle tanımamaktadır. Bu durum, konunun siyasi hassasiyetinden kaynaklanmaktadır. Ancak uluslararası hukuk, AB hukukunun ayrılmaz bir parçası olduğundan self-determinasyon hakkı AB hukukunda özellikle vurgulanmasa da tüm halkların tartışılmaz hakkı olarak kabul edilmektedir.

AB, self-determinasyon hakkıyla ilgili pozitif bir yasaya sahip olmasa da self-determinasyon konusuna tamamen kayıtsız değildir. Avrupa halklarının kendi siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik geleceklerine özgürce karar vermelerine yönelik olan demokratik haklar AB hukukuna dayandırılabilir. Çünkü içsel self-determinasyon hakkına ilişkin olan bu

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN SELF-DETERMİNASYON YAKLAŞIMI

hususlar AB hukuku ile uyumludur ve dolayısıyla içsel self-determinasyon hakkı AB kurumlarının koruması gereken haklar kategorisi içinde de yer almaktadır. AB self-determinasyon hakkının tüm insan haklarına saygı ile yakından ilişkili olduğuna ve dolayısıyla bu hakkın insan hakları bağlamında değerlendirilebileceğine vurgu yapmaktadır. İçsel self-determinasyon, AB açısından korunması gereken haklar kategorisi içinde yer almasına rağmen aynı durum ayrılmayı meşru kılan dışsal self-determinasyon hakkı için geçerli değildir.

AB self-determinasyon hakkını insan haklarına saygı ve demokratik bir sistemin varlığı şeklinde yorumlamak için kayda değer çabalar sarf etmiştir. Temsili demokrasinin varlığı ve içsel self-determinasyon hakkının sunduğu geniş fırsatlar nedeniyle demokratik devletlerde bağımsızlık taleplerinin gereksiz olduğunu düşünen AB, dilsel ve bölgesel haklara destek yoluyla sınırlarındaki halk çeşitliliğiyle mücadele etmeye çalışmaktadır. Ancak AB'nin azınlıklara ve bölgelere yönelik politikaları dikkate alındığında, AB taahhütlerinin çoğunlukla bir söylemden ibaret olduğu görülmektedir. Bu konulara ilişkin kararlar yetki devri ilkesi gereği üye devletlerin tasarrufuna bırakılmıştır. Bu durum, ülkelerin kendi ulusal projeleri için tehdit olarak gördükleri kriterleri reddetmelerine yol açmıştır. Buradaki esas sorunun, AB'nin kurumsal yapısının üye ülkeler için yukarıdan aşağıya bağlayıcı mekanizmalar üretmemesinde yattığı söylenebilir.

KAYNAKÇA

"21 December 2016–Court Decision", *Court of Justice of the European Union*, <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=186489&doclang%20=EN>, (Erişim Tarihi: 27.03.2020).

"About Parliament", *European Parliament*, <https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/en>, (Erişim Tarihi: 02.03.2020).

"About the European Commission", *European Commission*, https://ec.europa.eu/info/about-european-commission_en, (Erişim Tarihi: 03.03.2020).

"About Us: Governance", *European Court of Auditors*, <https://www.eca.europa.eu/en/Pages/Structure.aspx>, (Erişim Tarihi: 06.03.2020).

"About", *European Central Bank*, <https://www.ecb.europa.eu/ecb/html/index.en.html>, (Erişim Tarihi: 06.03.2020).

"Accordance with International Law of the Unilateral Declaration of Independence in respect of Kosovo", *International Court of Justice, Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders, Advisory Opinion of 22 July 2010*, <https://www.icj-cij.org/files/case-related/141/141-20100722-ADV-01-00-EN.pdf>, (Erişim Tarihi: 30.03.2020).

"Delegation of the European Union to the United Nation", *EU Presidency Statement-The Right to Self-determination*, New York 2003.

"Enlargement of the EU", *Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs Directorate for EU Affairs*, https://www.ab.gov.tr/enlargement_109_en.html, (Erişim Tarihi: 08.03.2020).

"Mercenaries Often a Presence in Terrorist Attacks, Special Rapporteur Tells Third Committee as It Begins Discussions on Self-Determination",

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN SELF-DETERMİNASYON YAKLAŞIMI

United Nations Meetings Coverage and Press Releases, <https://www.un.org/press/en/2001/gashc3650.doc.htm>, (Erişim Tarihi: 25.03.2020).

"The Council of the European Union", *European Council*, <https://www.consilium.europa.eu/en/council-eu/>, (Erişim Tarihi: 05.03.2020).

"The Institution-General Presentation", *Court of Justice of the European Union*, https://curia.europa.eu/jcms/jcms/Jo2_6999/en/, (Erişim Tarihi: 05.03.2020).

ARCHICK, Kristin, *The European Union: Questions and Answers*, Congressional Research Service, The Library of Congress, 2019.

ARROUS, Michel B.-Lazare Ki-Zerbo, *African Studies in Geography from Below*, Codesria, Dakar 2006.

BROWNLIE, Ian, *Principles of Public International Law*, Oxford University Press, United Kingdom 2003.

CASSESE, Antonio, *Self-determination of Peoples: A Legal Reappraisal*, Cambridge University Press, United Kingdom 1995.

COBBAN, Alfred, *The Nation State and National Self-Determination*, Crowell Publishing, New York 1970.

CRISTESCU, Aureliu, *The Right to Self-determination: Historical and Current Development on the Basis of United Nations Instruments*, 404, United Nations Publication, New York 1981.

Delegation of the European Union to the United Nation, *EU Presidency Statement-The Right to Self-determination*, New York 2001.

ETZIONI, Amitai, "Self-Determination", *The Wiley Blackwell Encyclopedia of Race, Ethnicity, and Nationalism*, John Stone vd., der., John Wiley & Sons, Ltd. Published, 2016, s. 1-3.

FARLEY, Lawrence T., *Plebiscites and Sovereignty: The Crisis of Political*

Illegitimacy, Westview Press, London 1986.

FONTAINE, Pascal, *AB Nedir?*, Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu, Ankara 2014.

FORMAN, Lionel, "Self-determination in South Africa: A Contribution to Discussion", *Liberation*, 35, 1959, s. 14-19.

FRANKEL, Robert E., "Recognizing Self-determination in International Law: Kuwait's Conflict with Iraq", *Loyola of Los Angeles International and Comparative Law Review*, 14(2), 1992, s. 359-403.

FROWEIN, Jochen A., "Self-determination As A Limit to Obligations under International Law", *Modern Law of Self- Determination*, Christian Tomuschat, der., Martinus Nijhoff Publishers, London 1993, s. 211-223.

GRIFFIOEN, Christine, *Self-determination As A Human Right: The Emergency Exit of Remedial Secession*, Utrecht University, Science Shop of Law, Economics and Governance, 2010.

HABERMAS, Jürgen, *Küreselleşme ve Milli Devletlerin Akıbeti*, Bakış Yayınları, İstanbul 2002.

KAMPELMAN, Max M., "Secession and the Right of Self-determination: An Urgent Need to Harmonize Principle with Pragmatism", *The Washington Quarterly*, 16(3), 1993, s. 5-12.

KILINÇ, Doğan, "Self-determinasyon İlkesinin Azınlıklar Açısından Değerlendirilmesi", *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12(1), 2008, s. 949-982.

KIRGIS, Frederic, "The Degrees of Self-determination in the United Nations Era", *The American Journal of International Law*, 88(2), 1994, s. 300-310.

LAUWERS, Gunter-Stefaan Smis, "New Dimensions of the Right to Self-

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN SELF-DETERMİNASYON YAKLAŞIMI

Determination: A Study of the International Response to the Kosovo Crisis”, *Nationalism and Ethnic Politics*, 6(2), 2000, s. 42-69.

LEVRAT, Nicolas vd., *Catalonia’s Legitimate Right to Decide: Paths to Self-Determination*, Report Commissioned by the Minister of Foreign Affairs, Institutional Relations and Transparency of the Government of Catalonia, Barcelona 2017.

LEVRAT, Nicolas, *The Right to National Self-determination within the EU: A Legal Investigation*, Euborders Working Paper Series, Centre for Global Governance Studies, Leuven 2017.

LINO, Dylan, “The Politics of Inclusion: The Right of Self-determination, Statutory Bills of Rights and Indigenous Peoples”, *Melbourne University Law Review*, 34, 2010, s. 839-869.

MASON, Paul, “Catalonia, Lombardy, Scotland...Why the Fight for Self-determination Now?”, *The Guardian*, <https://www.theguardian.com/commentisfree/2017/oct/23/we-need-to-understand-why-catalonia-lombardy-scotland-are-reposing-question-of-self-determination>, (Erişim Tarihi: 29.03.2020).

MCCORMICK, John, *Avrupa Birliği Siyaseti*, Adres Yayınları, Ankara 2015.

MILLS, James Robert, “The Challenge of Self-determination and Emerging Nationalism: The Evolution of the International Community’s Normative Responses to State Fragmentation”, London School of Economics and Political Sciences, Department of International Relations, London 2009, (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

MORIS, Halim, “Self-determination: An Affirmative Right or Mere Rhetoric”, *ILSA Journal of International and Comparative Law*, 4(1), 1997, s. 201-220.

ÖTKEM, Emre, *Terörizm: İnsancıl Hukuk ve İnsan Hakları*, Derin Yayınları,

İstanbul 2011.

PAGE, Stanley W., "Lenin and Self-determination", *The Slavonic and East European Review*, 28(71), 1950, s. 342-358.

SENESE, Salvatore, "External and Internal Self-determination", *Social Justice*, 16(1), 1989, s. 19-25.

TAŞDEMİR, Fatma, "Yeni Dünya Düzeninde Self Determinasyon", Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1999, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

TAŞDEMİR, Fatma-Adem Özer, *Uluslararası Hukuk Perspektifinden Self-determinasyon ve Ayrılma*, Hukuk Yayınları, Ankara 2017.

USHKOVSKA, Mare, "European Union Integration and National Self-Determination", *New England Journal of Public Policy*, 31(2), 2019, s. 1-21.

VERHELST, Anne, "Remedial Secession for Economic Harm in International Law: The Catalan Case", *Leuven Centre for Global Governance Studies Working Paper*, 202, Institute for International Law, Leuven 2018.

WILSON, Heather A. Wilson, *International Law and the Use of Force by National Liberation Movements*, Clarendon Press, Oxford 1990.

STRUCTURED ABSTRACT

As one of the most remarkable concepts of the twentieth century, self-determination has been addressed on a political-legal basis yet still has no definite or accurate criteria as a concept. It could be said that the concept of self-determination is, in a broad sense, a process that allows societies to determine their fates without any external force or compelling elements in any aspect. Here, the possibility for societies to determine their fate freely is meant as the process of determining what they approve for their fate. The concept of self-determination constitutes an inherent right for every member of a society; however, this leads to a contradiction on whether it is a right or a principal when considering external aspects of self-determination. If there are consistent pressures and high instances of rights violations, an external right also arises for minority groups determined to form their own societies. If the reasons impelling them to request such a right are not properly developed, self-determination takes a discriminative and separative role in international politics, and hence poses a threat to the territorial integrity of the country.

This study aims to address the attitude of the EU towards the concept of self-determination, the idea that self-determination has both internal and external aspects, and to requests for self-determination. When examining various sources of EU law, it is interesting to note that they do not point out the right for self-determination as a concept, principle, or human right. While it can be said that some European documents on human rights such as the 1975 Helsinki Final Act and the 1990 Charter of Paris for a New Europe refer to the right for self-determination, these documents are more political rather than legal in nature and thus do not constitute a part of European Law. Such a deficiency of the EU legislation is caused by the political sensitivity of the subject matter. However, as international law is an inseparable facet of EU law, even if the right for self-determination is not particularly emphasized, it is accepted as an

indisputable right for all societies. This opinion was approved in the decision of the European Court of Justice in 2016, which defines the right for self-determination as a legitimate right for all societies.

Even though EU legislation does not cover any positive law on the right for self-determination, it is not completely indifferent to this subject. Democratic rights aimed at permitting European societies the freedom of self-determining their political, social, cultural, and economic futures can be based on EU law because these aspects related to the right for internal self-determination are in line with EU laws, and thus the right for internal self-determination has been incorporated into the rights that the EU institutions are required to secure. The EU emphasizes the association between the right for self-determination and respect for all human rights and hence points out that this right might be evaluated within the context of human rights. Even though internal self-determination is included within the category of the rights that need to be secured for the EU, it does not apply to the right for external self-determination, which legitimatizes separation.

With reference to such an interpretation of the EU for the right for self-determination only in an internal sense, it is possible to say that the Union ignores regional aspects of the right for self-determination. Even if the EU believes that the right for self-determination is closely associated with respect for all human rights, it also states that this right does not constitute a pre-condition for the enjoyment of other human rights. In other words, the EU holds the belief that human rights and freedoms might be thought of independently to the right for self-determination. On the contrary, the Union regards human rights as a pre-condition in terms of the right for self-determination. This study aims to address the attitude of the EU from an international legal perspective to the concept of self-determination and to the idea of this concept having both internal and external aspects. The study is summarized in three major chapters

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN SELF-DETERMİNASYON YAKLAŞIMI

in total. The first chapter constitutes the theoretical framework of the study, where the concept of self-determination is examined in detail in terms of its definition, historical development, essence, and whether it should be considered a principle or a right. The second chapter relates to the institutional structure and mechanism of the EU. And the final chapter examines the attitude of the EU towards self-determination and requests for this concept, which form the basis of this study.